

ПРО ДОЦІЛЬНІСТЬ ЗМІНИ СТАТУСУ ЛАНДШАФТНОГО ЗАКАЗНИКА "КАСПЕРІВСЬКИЙ "

У статті розглянуто особливості природокористування, формування рекреаційної інфраструктури на території ландшафтного заказника "Касперівський", що в певній мірі суперечить його статусу. Запропоновано змінити статус ландшафтного заказника загальнодержавного значення включивши цю територію до складу Дністровського НПП або реорганізувати у регіональний ландшафтний парк. Проведено функціональне зонування території.

Ключові слова: ландшафтний заказник, регіональний ландшафтний парк, функціональне зонування території, оптимізація категорій заповідання.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Географічна приуроченість ландшафтного заказника до каньйоноподібної долини р. Серет з мальовничим водосховищем, залісненими і залуженими схилами річкової долини, своєрідним мікрокліматом формує багаті природні рекреаційні ресурси цієї території. Впродовж останніх років їх використання є настільки значним, що суперечить статусу заповідної території. Будівництво та реконструкція пансіонатів, будинків відпочинку, закладів харчування, розширення стоянок для автотранспорту, відведення земель на околиці с. Лисичники під будівництво приватних дач, входження до складу заказника земель сільської забудови с. Лисичники, с. Голігради, с. Міжгір'я, ведення інтенсивного вилову риби, розвиток водномоторних транспортних засобів – все це несприятливо впливає на заповідний режим заказника, збереження ландшафтних систем та компонентів природних комплексів. Оскільки створення ландшафтного заказника відбулося ще у 1977 році, а поява такої заповідної категорії як РЛП – у 1990 році, то зрозуміло на сьогодні є проблема зміни заповідного статусу цієї території.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дана стаття є продовженням циклу наукових публікацій автора стосовно оптимізації заповідних територій Тернопільської області. Зокрема публікація П.Л. Царика (2008) присвячена питанням доцільності реорганізації проблемних для регіону загальнозоологічних заказників, і зменшенням в них частки забудованих та орних земель. Декілька публікацій останніх років присвячені перспективам створення регіональних ландшафтних парків: "Княжий ліс" (2009), "Середньoserетський" (2009), "Збарзькі товтри" (2011). Оптимізації заповідних територій в межах перспективної регіональної екомережі присвячене монографічне дослідження автора "Географічні засади формування і розвитку регіональної екомережі (на прикладі Тернопільської області)" (2005р.), а також

розділ "Заповідна мережа" колективного монографічного дослідження "Природні умови і ресурси Тернопільщини" (2011р.)

Виклад основного матеріалу. Ландшафтний заказник "Касперівський" має витягнуту уздовж річкової долини Серета форму. Його площа 818 гектарів. Заповідна територія знаходиться у віданні декількох організацій: Чортківського державного лісового господарства, спілки пайовиків "Винятинська", селянської спілки "Заповіт" Заліщицького району, Касперівської сільської ради, товариства з обмеженою відповідальністю "Росинка", ВАТ "Тернопільенерго". Галузева розрізненість землекористувачів не сприяє дотриманню єдиної стратегії природокористування на території заказника.

Основу заказника складає Касперівське водоймище з прилеглими каньйоноподібними схилами. Береги річки і водосховища високі, скелясті з оригінальними формами вивітрювання вапняків. Вздовж долини, у верхній частині схилу корінних берегів – виходи (відслонення) сарматських пісковиків і вапняків, часто у вигляді торця суцільної плити. У заказнику гармонійно поєднуються геологічні, гідрологічні та ботанічні компоненти природи, створюючи унікальний західно-подільський ландшафт Середнього Подністров'я [3].

Рослинність заказника представлена окремими лісовими масивами і ділянками степу. У лісових насадженнях переважають грабові діброви з домішками липи, клена гостролистого, дуба скельного; підлісок утворюють ліщина, клен татарський, терен, шипшина. Значну цінність має рідкісна скельна та степова рослинність. Зокрема: ковила волосиста і пірчаста, сон великий, сон чорніючий, шивереція подільська – види, занесені до Червоної книги України, горицвіт весняний, кизильник чорноплідний, півники угорські – занесені до Переліку рідкісних, і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів рослинного світу на території Тернопільської області [2]. Багатий і

тваринний світ заказника. Тут зустрічаються: видра річкова, борсук звичайний – види тварин, занесені до Червоної книги України, а також багато мисливських видів фауни: заєць сірий, лисиця звичайна, козуля звичайна, куниця лісова, тхір звичайний, куниця кам'яна, ондатра мускусна тощо.

Надалі планувалося входження території ландшафтного заказника до складу Дністровського національного природного парку (НПП), оскільки територія заказника є багатогою на природні рекреаційні ресурси [1].

Своєчасне створення Дністровського НПП у відповідності до концепції розвитку національних парків України у 80-х роках ХХ століття не відбулося. Заказник з наявним рекреаційним потенціалом використовувався товариством мисливців і рибалок як одна із його баз, що була збудована у 70-і роки після спорудження у 1963 році Касперівської ГЕС. Та поступово, не порушуючи офіційного статусу заказника, базу реконструювали і розширювали у наступні роки. Її використовували для організації відпочинку, проведення наукових досліджень, студентських і учнівських навчальних практик тощо.

Бурхливий розвиток рекреаційно-туристичної діяльності на початку ХХІ століття не

обійшов стороною Касперівський ландшафтний заказник. В заказнику і на прилеглих територіях збудовано десятки будівель рекреаційного призначення з підведеними комунікаціями. Появились відомчі будинки відпочинку, що конкурують між собою за надання рекреаційних послуг. Розширюється приватна забудова, дачні ділянки, причали для водномоторного транспорту тощо. Територія заказника стає місцем сезонного масового відпочинку громадян. Зростає рекреаційне навантаження на природні комплекси (декілька сотень відпочиваючих щоденно), посилюється забруднення акваторії водойми, прибережних схилів, вилов риби. У ряді місць, сприятливих для масової рекреації (околиці бази відпочинку "Росинка", сс. Лисичники, Міжгір'я), заповідний режим території грубо порушується, що не сумісно зі статусом ландшафтного заказника загальнодержавного значення (рис. 1).

Свідченням цьому є будівництво в межах території заказника пансіонатів, будинків відпочинку, сільських зелених садиб, приватних будівель тощо.

Одночасно рекреаційні заклади можуть прийняти декілька сотень рекреантів. До послуг приїжджих автостоянки, водні атракціони (водні гірки, водні лижи, лодочна станція з

Рис.1. Несанкціонована забудова на території ландшафтного заказника в околиці турбази "Росинка"

катерами і водними мотоциклами), спорядження для рибної ловлі, території обладнані під

пляжі. Все більш популярними у вихідні дні і літній сезон стають чисельні садиби зеленого

туризму у сс. Касперівці, Лисичники, Міжгір'я, Голігради, Більче-Золоте. Акваторія заказника є місцем рибної ловлі відпочиваючих, місцевих жителів, жителів прилеглих населених пунктів. У літній період окремі території заказника, більше нагадують рекреаційний центр, а ніж заказник загальнодержавного значення (рис.2).

Необхідно відмітити, що територія ландшафтного заказника включена в мережу наявних туристичних маршрутів Тернопільщини, зокрема автомобільного маршруту "Унікальні заповідні об'єкти Середнього Подністрів'я", водного туристичного маршруту "Каньйоном річки Серет", водного маршруту "Каньйоном Дністра" з зупинкою і ночівлею в с.Касперівці, і ознайомленням з місцевими природними та історико-культурними об'єктами.

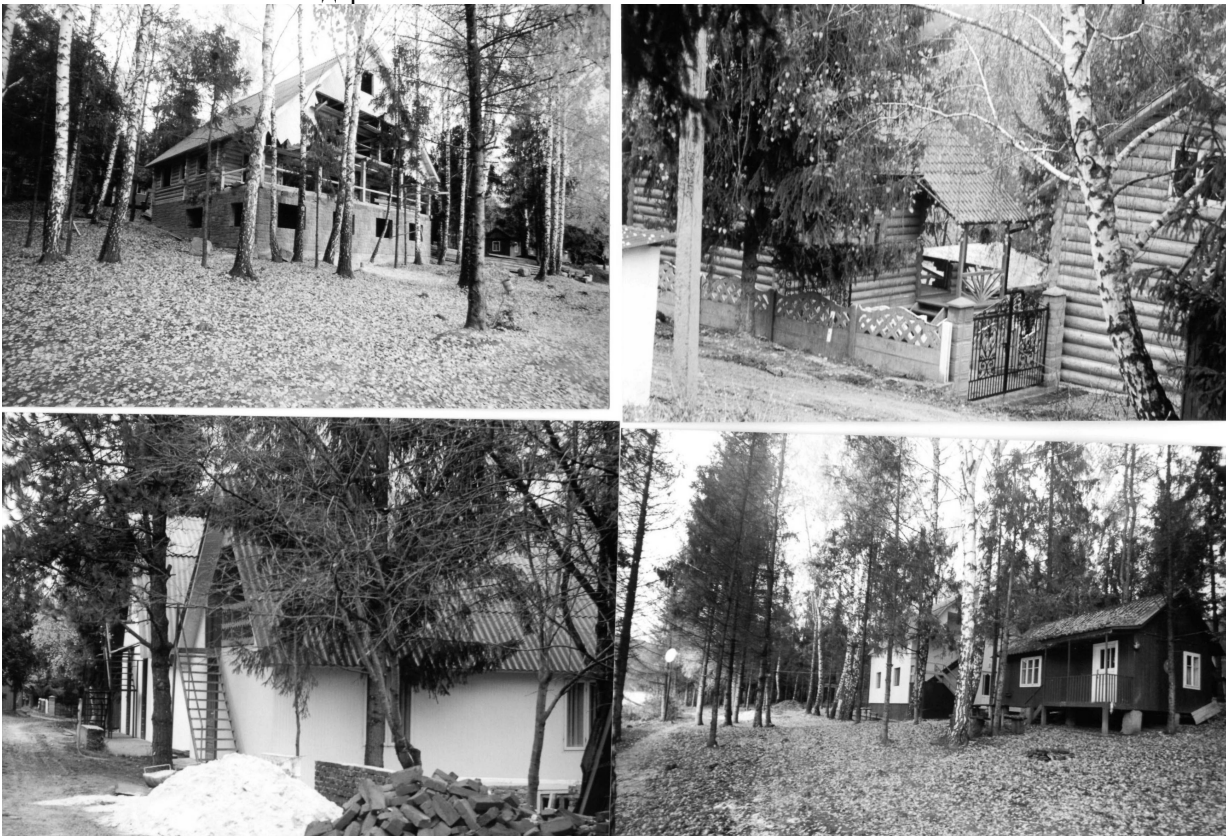
Вихід із ситуації необхідно вести шляхом зміни категорії заповідання. Найоптимальніший варіант – це долучення території заказника до складу новоствореного НПП "Дністровський каньйон" як передбачалося у 80-ті роки концепцією розвитку національних природних парків України. Варіант № 2 – зміна статусу заповідної території з ландшафтного заказника загальнодержавного значення

на регіональний ландшафтний парк. Якщо в першому варіанті загальнодержавний заказник змінивши статус на національний природний парк номінально посилить природоохоронні заходи, то другий варіант зміни статусу на РЛП сприятиме послабленню природоохоронного режиму території.

На сьогоднішній день відбувається процес формування новоствореного національного природного парку "Дністровський каньйон", який доцільно використати для включення до його складу території ландшафтного заказника без вилучення її більшої частини у землекористувачів.

Водночас, включення заказника до складу НПП передбачає проведення функціонального зонування території з виокремленням зон регульованої і стаціонарної рекреації, господарської зони і зони заповідного ландшафту. На рис. 3 відображено конфігурації функціональних зон, проведених автором на основі аналізу сучасних аерофотоматеріалів та матеріалів натурних спостережень і досліджень.

Найбільшу площу займатиме заповідна зона, на яку припадатиме близько 75% суходолу заказника та частина водойми. Вона включає круті схили річкової долини з рідкісною наскельно-степовою і лісовою рослин-

Рис.2. Інтенсивна реконструкція рекреаційних закладів на території бази відпочинку "Росинка"

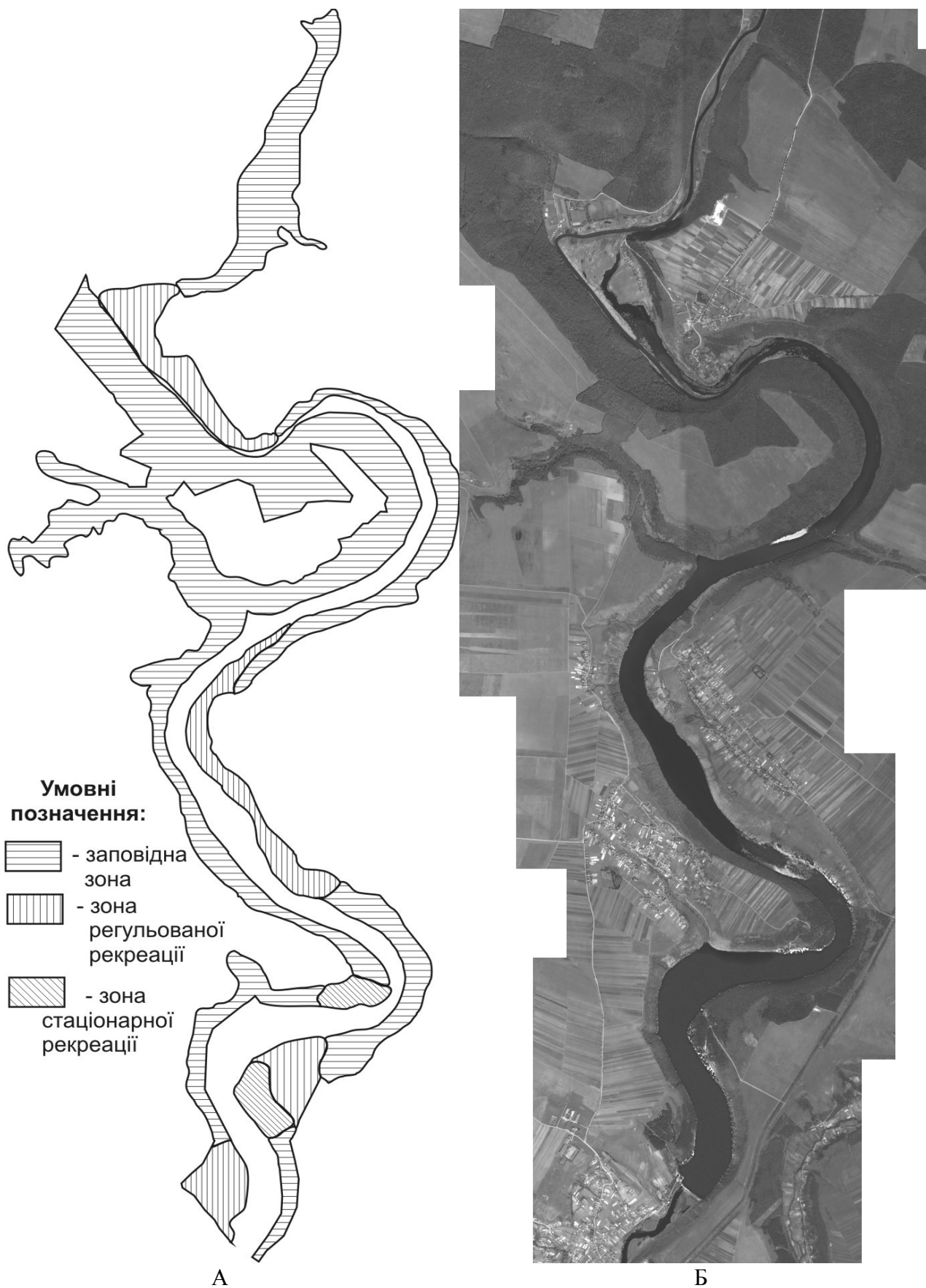

Рис. 3. Функціональне зонування території заказника (А), вид території заказника з космосу

ністю, а також частину акваторії водосховища, сприятливу для відновлення запасів рибних ресурсів, заповідний режим якої є найпоширенішим.

Зона регульованої рекреації включає більшу частину водного плеса і прилеглі до водного дзеркала прибережні смуги в місцях придатних для надання рекреаційних послуг. Вона є другою за величиною в межах заказника і займає близько 20% території.

Зона стаціонарної рекреації включає існуючу рекреаційну інфраструктуру (будівлі, під'їзні шляхи, стоянки для автотранспорту, пристані, пляжі тощо). Вона тягнеться до околиць населених пунктів, і займає площу близько 5% території заказника. На відміну від зони регульованої рекреації, яка має суцільне простягання вздовж території нинішнього заказника, зона стаціонарної рекреації носить фрагментарний характер.

За умови зміни статусу і входження території ландшафтного заказника до природного національного парку "Дністровський каньйон" до господарської зони можуть увійти землі населених пунктів, сільгоспугідь і окремі лісові масиви, в межах яких дозволені певні види і режими природокористування.

Станом на сьогоднішній день зароджуються садиби сільського зеленого туризму, приватні заклади харчування,

вирощуються екологічно чисті продукти харчування – овочі, фрукти, м'ясо-молочні вироби, риба тощо.

Зміна статусу заказника може позитивно вплинути на подальший еколого-соціально-економічний розвиток прилеглих сільських населених пунктів.

Висновки. Проведений аналіз сучасних видів природокористування, зокрема заповідного і рекреаційного в межах Касперівського ландшафтного заказника загальнодержавного значення дає підстави стверджувати про необхідність доручення території заказника до новоствореного національного природного парку "Дністровський каньйон".

Така реорганізація заповідного об'єкту надасть можливість:

узаконити створення і функціонування рекреаційної інфраструктури в межах території заказника;

збільшити територію природного національного парку з 11000 до 12000 га включивши в його межі одну з найбільш популярних в області рекреаційних територій; оскільки НПП матиме штатний персонал, який відповідатиме за оптимізацію рекреаційної діяльності в межах парку, це дасть можливість цілеспрямовано і ефективно розвинути туристичну галузь в межах Середнього Подністров'я.

Література:

1. Царик Л.П. Природні рекреаційні ресурси: методи оцінки й аналізу / Л.П. Царик, Г.В. Чернюк. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2001. – С. 121-132.
2. Черняк В.М. Рідкісні та зникаючі рослини Тернопільщини з Червоної книги України / В.М. Черняк, Г.Б. Синиця – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. – 224 с.
3. Фондові матеріали Держуправління з Охорони навколишнього природного середовища у Тернопільській області – Тернопіль, 2008.

Резюме:

Петр Царик. О ЦЕЛЕСООБРАЗНОСТИ СМЕНЫ СТАТУСА ЛАНДШАФТНОГО ЗАКАЗНИКА "КАСПЕРОВСКИЙ".

В статье рассмотрены особенности природопользования, формирования рекреационной инфраструктуры на территории ландшафтного заказника "Касперовский", что в определенной мере противоречит его статусу. Предложено изменить статус ландшафтного заказника общегосударственного значения включив эту территорию в состав Днестровского НПП или реорганизовать в РЛП. Проведено функциональное зонирование территории.

Ключевые слова: ландшафтный заказник, региональный ландшафтный парк, функциональное зонирование территории, оптимизация заповедных категорий.

Summary:

Piter Tsaryk. THE FEASIBILITY OF CHANGE OF STATUS LANDSCAPE RESERVE "KASPEROVSKIY"

In the article the features of nature, the formation of the recreational infrastructure in the landscape reserve "Kasperovskiy", which to some extent, contrary to his status. Proposed change the status of landscape protection of national importance including the territory of the Dniester SPE or reorganize in SFM. Conducted functional zoning.

Keywords: landscape reserve, regional landscape park, zoning territory, the optimization of the protected categories.